

***Trendek és fejlesztési lehetőségek a
magyarországi környezeti nevelésben -
közoktatás, szakképzés, felsőoktatás,
felnőttoktatás***

Varga Attila (OKI) 2004.

Trendek és fejlesztési lehetőségek a magyarországi környezeti nevelésben

- közoktatás, szakképzés, felsőoktatás, felnőttoktatás, -

Varga Attila

Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy felvázolja a hazai intézményes nevelési keretén belül folyó környezeti nevelésben jelenleg tapasztalható tendenciákat, és meghatározza az e területen lehetséges továbbfejlesztési irányokat. A vázolt tendenciák és fejlesztési egyik alapját adhatják meg a NKP II-höz kapcsolódó környezeti nevelési intézkedések kidolgozásának.

Általános trendek:

1. A környezeti nevelés pozícióinak erősödése, önálló intézményi és anyagi háttér megjelenése nélkül.

Az elmúlt években egyre erősödő mértékben megfigyelhető tendencia, hogy a környezeti nevelés pozíció erősödni kezd, mind a gyakorlati pedagógia színterein, mind a politikai döntéshozatalban. Ez az erősödés leginkább a jogszabályok változásában figyelhető meg. A jogszabályok végrehajtásában, illetve az anyagi források elosztásánál azonban ebből a megerősödött pozícióból kevés manifesztálódik.

A környezeti nevelés hazai jogszabályi háttere az Alkotmány környezetvédelemmel kapcsolatos paragrafusából vezethető le:

18. § A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

Az Alkotmányban megfogalmazott alapelv megvalósulását - többek között - az alábbi jogszabályok és intézkedések garantálják:

A Környezetvédelmi törvény - 1995. évi LIII. törvény - 54. § 1. cikkelye szerint „minden állampolgárnak joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteinek fejlesztésére”.

A Nemzeti Fejlesztési Tervben a fenntarthatóságnak való megfelelés horizontális célként szerepel.

Az Óvodai Nevelés Alapprogramja és a Nemzeti Alaptanterv alapján a környezeti nevelés kötelező feladat minden, a közoktatásban dolgozó, magyar pedagógus számára. Az iskolák számára a közoktatás tartalmi szabályozásának legnagyobb erénye a környezeti nevelés vonatkozásában, hogy szilárd jogi alapot teremtenek az ilyesfajta tevékenységek végzéséhez.

A készülő felsőoktatási törvény preambuluma is célként fogalmazza meg a fenntartható fejlődést, így minden felsőoktatási tevékenység feladatává teszi a környezeti nevelést.

A Magyar Köztársaság Parlamentje 1996-ban fogadta el a 1997-2003-as időszakra a Nemzeti Környezetvédelmi Programot. E program egyik fejezete a környezettudatosság

erősítését - vagyis a környezeti nevelést - állami feladatként definiálja. A 2003-ban elfogadott NKP II-ben pedig már külön Környezettudatosság növelése akcióprogram részletezi a környezeti nevelés feladatait.

Az NKP II húsz kapcsolódó stratégiát említ, de ezek között nincs oktatással neveléssel foglalkozó stratégia. A húsz kapcsolódó stratégia közül többnek van ugyanakkor explicit oktatási vonatkozása (pl. Népegészségügyi Program, Hulladékgazdálkodási Program). Mindez azt a benyomást erősíti, hogy a környezeti nevelés nem csak a nevelésen belül tölt be horizontális prioritás szerepet, hanem a környezetvédelem területén is. Ez egyfelől támogatandó tendencia, hiszen a környezetvédelmi kérdések mindegyikének fontos eleme lehet a környezeti nevelés tevékenység. Ugyanakkor fennáll a veszélye annak, hogy a mindenhol horizontális alapelvként kezelt környezeti nevelés érdekeit végül nem képviseli senki.

A környezeti nevelés érdekérvényesítő képességének gyengeségét jelzik az alábbi tények:

A 2005-ös évben a környezeti nevelés támogatásának két legfontosabb anyagi forrása a KÖVICE és az Erdei Iskola pályázati rendszer a tervek szerint megszűnik. A környezeti nevelésnek nincs intézményi háttere. Nincs környezeti neveléssel foglalkozó kutató vagy fejlesztőintézet, illetve intézeti részleg.

Javasoljuk a környezeti nevelés számára célzottan elérhető források visszaállítását.

Javasoljuk a környezeti nevelés intézményi hátterének megteremtését.

2. A Magyarországon folyó környezeti nevelés tudományos megalapozottsága, eredményességének ellenőrzése és fejlesztése esetleges.

A környezeti nevelés intézményi hátterének hiányából és források szűkösségből egyenesen következik, hogy bizonyító erejű tudományos adatok helyett csak a nemzetközi tapasztalatokra, sporadikus hazai adatokra és elméleti megfontolásokra alapozható minden hazai környezeti nevelés tevékenység.

A kutatások hiánya megnehezíti a környezeti nevelési tevékenységek tervezését. A környezeti nevelők jobb híján intuícioikra hagyatkozva választják ki nevelési eljárásaikat. A környezeti nevelés hatékonyságát nem igazolja má más, mint a környezeti nevelők meggyőződése. Mindez a legnagyobb jó szándék mellett is nagyon veszélyes. A külső objektív kontroll illetve útmutató hiánya belterjessé, merevvé teheti a rendszert

A szisztematikus adatgyűjtések hiánya miatt ma Magyarországon gyakorlatilag senki nem tudja, milyen környezeti nevelési tevékenység folyik az iskolákban. Ezért a környezeti neveléssel egyáltalán foglalkozó tudományos munkák kénytelenek a mindennapi gyakorlat feltárásával foglalkozni és nem sok energia jut a tudományosan megalapozott innovatív környezeti nevelési módszerek kidolgozására, kipróbálására, tudományos igényességgel történő továbbfejlesztésére. A megvalósuló kutatások eredményei is csak nagyon kis mértékben hatnak a környezeti nevelés gyakorlatára. Nincsenek meg, illetve nem elégségesek azok a disszeminációs csatornák (újságok, továbbképzések), melyek a gyakorló pedagógusok felé közvetítenék a kutatások, fejlesztések eredményeit.

Javasoljuk a környezeti neveléssel kapcsolatos kutatások és tudományos megalapozottságú fejlesztések támogatását.

Javasoljuk a tudományos eredmények disszeminációjának erősítését.

3. Az intézményes nevelésben horizontális alapelvként megjelenő környezeti nevelés megvalósulásának jelenleg épülnek ki jogszabályi és intézményes biztosítékai.

A jogszabályok szerint gyakorlatilag az oktatási rendszer egészét, így minden intézményt is át kellene hatnia a környezeti nevelés eszméinek. Másfelől azonban a rendszerben csak esetlegesen jelennek meg a környezeti nevelésért közvetlenül felelős, azt irányító elemek.

A legutóbb elfogadott jogszabályok, melyek korábbi e területtel foglalkozó jogszabályok módosításai vagy továbbgondolásai konkretizálják a környezeti nevelési feladatokat. A csak horizontális elvként megfogalmazott környezeti nevelésnek ugyanis nem alakultak ki intézményes keretei, így a környezeti nevelési munka nagyobb részt mind minőségében, mind hatásaiban ellenőrizhetetlenül folyik, ennek minden hátrányával. A közoktatás területén megtörtént az első lépés a környezeti nevelés intézményesülése felé. Az iskoláknak meg kellett alkotniuk saját környezeti nevelési programjukat.

Mindezek mellett azonban fontos hangsúlyozni, hogy a szabályozó dokumentumok hatása a pedagógiai gyakorlatra korlátozott, így a szabályozó környezet átalakítása csak szükséges, de nem elégséges lépése a környezeti nevelés céljainak megvalósításához. Szükséges a szakmai háttér megteremtése is ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni a hazai oktatás hagyományait, és nem szabad rövidtávú reformokban gondolkodni. Érdemi eredmények eléréséhez a hagyományokhoz illeszkedő, az eddigi eredményeket felhasználó, hosszú távú elképzelésekre van szükség.

Mind a közoktatás, szakképzés, felnőttoktatás (Zöld óvoda rendszer, Ökoiskola hálózat, Erdei iskola program) mind a felsőoktatás (Copernicus hálózat) területén kormányzati támogatással folynak olyan jellegű tevékenységek, melyek a jogszabályi útmutatáson túl konkrét szakmai iránymutatással, hálózatépítéssel segítik elő a horizontális alapelvként megjelenők környezeti nevelés megvalósulását. Mindkét program az intézmények saját elkötelezettségére épít, tehát nem hagyja figyelmen kívül az oktatási hagyományokat, hanem azokra alapozva kínál hosszútávú továbbfejlődési lehetőséget.

Javasoljuk a jogszabályi környezet környezeti nevelési szempontú átvizsgálását.
(2.2.2)

Javasoljuk a már meglévő jogszabályok végrehajtásának erősítést (1.2.1.1)

Javasoljuk a Zöld Óvoda rendszer, az Ökoiskola hálózat, Erdei iskola program és Copernicus hálózat tevékenységek további támogatását. (1.2.1.3)

3. Hálózatosodás

A környezeti nevelésben végző intézmények körében folyamatosan terjednek a horizontális kapcsolatok, a tapasztalatcsere, a közös fejlesztések formái. Alapvetően két motiváció figyelhető meg e tendencia mögött. Egyfelől a környezeti nevelés szakirodalma és ezzel szoros összefüggésben az állami és civil környezeti nevelési fejlesztések nagyon fontosnak tartják az intézmények egymás közti kommunikációját. Másfelől a részletes központi útmutatások hiánya is rákényszeríti az intézményeket arra, hogy egymás felé forduljanak. E két motiváció hatására alakulnak ki az intézményhálózatok egy olyan közegben, melyben sem a hagyományok, sem a jelenlegi demográfiai tendenciák miatt kialakuló versenyhelyzet nem kedvez az intézmények együttműködésének.

Javasoljuk a környezeti nevelési hálózatok erősítését. Fontos, hogy ez az erősítés ne központosítást jelentsen. A hálózatok erősítésének azt kell segítenie, hogy a problémákra együttes erővel találjanak megoldásokat az intézmények, hogy az egyes intézményekben kidolgozott fejlesztések minél több intézményhez eljussanak, és hogy a környezeti nevelés számára rendelkezésre álló erőforrásokat az együttműködések eredményeként hatékonyabban használják az intézmények.

Közoktatás

Óvodák

- 1. Az óvodai nevelés minden résztvevője egyre fontosabbnak tartja a környezeti nevelést, de a környezeti nevelés hatékony megvalósítása sokszor objektív akadályokba ütközik.**

Az óvodakutatások adataiból látható, hogy a óvodák esetében a egyetértés van a környezeti nevelés fontosságának megítélése között a pedagógusok, szülők, oktatásirányítók és a óvodafenntartók között . Minden szereplő kulcsfontosságúnak tartja, hogy az óvoda attitűd és szokásalakító tevékenységeiben kiemelt szerepet kapjon a környezeti nevelés. A környezeti nevelés eszmerendszerének terjedésével párhuzamosan érzékelhető, hogy a óvodáztatás szereplőinek elkötelezettsége is növekszik.

Mindezek ellenére, elsősorban az anyagi erőforrások szűkössége miatt a környezeti nevelés elvei nem tudnak kellőképpen érvényesülni az óvodákban. Legszenbetűnőbb a különbség a környezeti nevelés eszméi és az óvodaépületek állapota között. Az épületek állapota nem csak infrastrukturális, hanem ez esetben pedagógiai kérdés is. A legmagasabb színvonalon folytatott környezeti nevelési tevékenység is hiteltelenné, eredménytelenné válhat olyan környezetben, mely mindannak az ellenkezőjét közvetíti amit a pedagógus próbál átadni. A leromlott, nem a környezeti nevelő munka szempontjainak nem megfelelő fizikai környezet megnehezíti a gyerekek aktív bevonását a környezet kialakításába, ápolásába, ezzel ellehetetleníti környezeti nevelés legfontosabb eszközeit

Javasoljuk egy a környezeti nevelési szempontokat figyelembe vevő óvodafelújítási program elindítását. (2.2.1, 2.2.1.1,1.1.1.2)

- 2. Kialakulóban van az óvodai környezeti nevelést támogató hálózat.**

Mind az óvopedagógus képzésben, mind a szakmai támogató rendszerben jelenleg alakulnak a környezeti nevelést támogató fejlesztő kezdeményezések. Az óvóképzés területén mind az alap mind a továbbképzések területén növekszik a környezeti nevelési kurzusok száma, és nem környezeti nevelési kurzusokban is a környezeti nevelési szempontok érvényesülése. Ezzel párhuzamosan az oktatásirányítás, a szakmai szolgáltatók, és a gyakorló óvodapedagógusok együttműködésnek eredményeképp kialakulóban van az óvodai környezeti nevelés szakmai támogatórendszere a Zöld óvoda rendszer. A rendszer alapját a környezeti nevelést kiemelten kezelő óvodák adják, melyek a Zöld óvoda kritériumrendszer alapján történő minősítés után a környezeti nevelési óvodafejlesztő munka központjaivá válnak, hídát képezve az óvóképzés és a mindennapi óvodai gyakorlat között.

Javasoljuk a óvodai környezeti nevelés támogató hálózat további fejlesztését, folyamatos működtetését.

3. Az óvodák környezeti nevelési munkájában egyre nagyobb szerepet kap a szokásalakítás.

Az óvoda egyik alapfunkciója a helyes életvezetési szokások kialakításának segítése. A környezeti nevelés eszméivel párhuzamosan a szokásalakítás terén is folyamatosan jelennek meg a környezeti nevelés szempontjait integráló kezdeményezések. Szokásaink mindegyikének vannak környezeti vonatkozásai. Óvodás korban a szokások azonban még nem tudatosan átgondolt értékek, hanem átvett minták alapján alakulnak ki. A minták alapján rögzült helytelen szokásokon később nagyon nehéz változtatni. A környezeti problémák nagy része mögött végső soron emberi szokások állnak. Közlekedési szokásaink nagymértékben befolyásolják a levegő minőségét, fogyasztási szokásaink a keletkező hulladék, mennyiségét és minőségét, stb. A szokásalakításnak azért is kiemelt szerepet kell betöltenie az óvoda környezeti nevelési tevékenységében, mivel nem az óvoda az egyetlen hatótényező. A reklámok világa hatalmas kihívást jelent az óvodai környezeti nevelés számára. Szisztematikus, tudatos környezeti szempontú szokásalakítás nélkül nem várhatjuk egy a gyerekektől, hogy ellenálljanak a reklámok professzionális csalogatásának.

Javasoljuk a környezeti neveléssel kapcsolatos szokásalakító pedagógiai fejlesztések támogatását, elterjesztését, továbbképzésekbe építését.

Javasoljuk az óvodások életéhez szokásaihoz alkalmazkodó témnapok elterjesztését. A témnapok alkalmas keretet adnak arra, hogy a szokások mögött álló összefüggéseket bemutassuk. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az óvodák esetében nagyon rugalmasan kell kezelni a témnapok kereteit. Az adott témával való foglalkozás nem korlátozódhat egy napra, és a dátumhoz kötött megvalósítás is könnyen akadályba ütközhet. Az óvodapedagógusok szakmai döntésén kell nyugodnia, hogy mikor foglalkoznak egy adott témával nem pedig azon, hogy éppen melyik napot jelölték ki az adott téma napjává. Iskolás korban már könnyen elfogadható a témák dátumhoz kötött megjelenítése, de óvodáskorban, mikor még az év alapvető tagolásának, alapünnepeink megismertetése a nevelői feladat, az önkényesen beiktatott egyéb témnapok nagyon megnehezíthetik a folyamatos nevelőmunkát. Akkor hatékonyak a környezeti nevelési témnapok az óvodában, ha illeszkednek az egész éves munka folyamatába, és reflektálnak a gyerekek konkrét, akkori szokásaira, velük kapcsolatos történésekre. (1.1.1.1)

Általános és középiskolák

1. Egyre növekvő mértékben erősödik a környezeti nevelés szakmai háttere, de ez az erősödés nem átütő erejű és nagymértékben korlátozódik a természettudományos tantárgyakkal kapcsolatos területekre.

A környezeti nevelés jogszabályi megerősítése maga után vonta, hogy az iskolákban egyre intenzívebben foglalkoznak e területtel. Ugyanakkor az intenzitás növekedése kevésbé jár együtt expanzióval.

Kutatási adatokból tudható, hogy a magyar iskolákban a környezeti nevelés továbbra is elsősorban a természettudományos nevelés és azon belül is főleg a biológiaoktatás része. vagyis a hazai környezeti nevelés képes a környezeti válság, a környezet értékeinek alapos megismertetésére, de nem képes sem a válság társadalmi okainak bemutatására, sem a környezeti problémák megoldására, az értékek megőrzésére felkészíteni a diákokat, hiszen mind az okok, mind a megoldási lehetőségek elsősorban a humán- és társadalomtudomány tárgykörébe tartoznak.

A környezeti nevelés szinterei átalakulóban vannak. A hagyományos szinterek mellett (tantárgyak, jeles napok, szakkörök, táborok) egyre nagyobb mértékben jelennek meg újabb formák és helyszínek. Nagyon sok környezeti nevelési segédanyag, eszköz áll ma már a nevelők rendelkezésére, ám ezek több szempontból sem alkalmasak a környezeti nevelési innováció tömeges elősegítésére. A legfőbb ok, mely a jelenlegi pedagógiai segédanyagok hatásosságát gátolja az, hogy általában nehezen hozzáférhetőek, mivel kis példányszámban jelennek meg. Ezen kívül szakmai okok is hozzájárulnak ahhoz, hogy e segédanyagoknak nincs átütő hatása. A legtöbb segédanyag érhető módon a környezeti nevelés legkorszerűbb módszereit igyekszik megismertetni a pedagógusokkal, akik viszont alapképzésük elavultsága, hiányosságai miatt nem tudják hasznosítani a projektötletekkel, terepgyakorlati foglalkozás-vázlatokkal teletűzdelt segédanyagokat. Hiányoznak, vagy ha vannak, a többinél még kisebb példányszámban és nehezebben érhetőek el azok a segédanyagok, melyek "csak egy lépéssel" járnak előrébb mint a mai pedagógiai gyakorlat, és konkrét tanóravázlatokkal mutatják be, hogyan lehet a környezeti nevelési szempontokat az általában 45 percre szabdaltnál tanítási rendszerbe illeszteni.

Sürgető feladat egy megfelelő szakmai információs hálózat létrehozása, mely segítené a helyi civil és állami szakmai szervezetekkel, valamint a fenntartóval való kapcsolat javítását, elmélyítését. A hálózat segítségével az iskolák tájékozódhatnak a pályázati lehetőségekről, segítséget kaphatnak a pályázatíráshoz, mintatantervek közül választhatnak, ötleteket, bevált gyakorlatokat ismerhetnek meg, oktatási segédletekhez juthatnak hozzá.

A hálózat által kínált környezeti nevelési segítségek akkor szolgálják legnagyobb mértékben a környezeti nevelés fejlesztését, ha pedagógiai rendszerek részeként jutnak el a pedagógushoz. Vagyis, ha a tanulási folyamat szakszerűen fejlesztett módszerekre és tanulási környezetre, eszközökre épül. A környezeti nevelési tevékenység tantervi megjelenésének, tartalmának, módszereinek és értékelési eljárásainak, a tanulás eszközeivel együttes rendszerbe foglalására van szükség. A rendszerből kiragadott elemek fejlesztése csak mozaikszerű, kismértékű hatásokat eredményez.

Sokat számít egy iskola környezeti nevelési munkájában, hogy a pedagógusok mekkora hányada foglalkozik a környezeti neveléssel, és hogyan áll a környezeti nevelési tevékenységhez az iskolavezetés. Támogató iskolavezetés nagyon sokat lendít a környezeti nevelés ügyén.

Javasoljuk a nem természettudományos orientáltságú környezeti nevelési továbbképzések támogatását.

Javasoljuk környezeti nevelési továbbképzések kidolgozását és beindítását iskolavezetők számára.

Javasoljuk, hogy környezeti nevelési támogatásokban élvezzenek elsőbbséget a humán tárgyakhoz, társadalomtudományi tantárgyakhoz és matematikához kapcsolódó környezeti nevelési programok.

A környezeti nevelést megvalósító pedagógusok körében tapasztalt arányeltolódás csökkentését segítené továbbá, ha a környezeti nevelés hatékonyságát biztosító nevelői kompetenciák azonosításához és fejlesztéséhez biztosítanának forrásokat.

- 2. Lassú a környezeti nevelés területén bekövetkezett szemléletváltás megjelenése a gyakorlatban: lassan terjednek a helyi folyamatokra reflektáló, közösségi döntéshozatali folyamatokra felkészítő programok.**

Ha megvizsgáljuk a környezeti nevelés általános magyarországi gyakorlatát, akkor észleljük, hogy a környezeti nevelés szakirodalmában és nemzetközi gyakorlatában bekövetkezett szemléletváltás, horizontszélesedés csak nagyon lassan terjed a magyar pedagógiai gyakorlatban. Hiába állnak a legkülönbélebb segédanyagok, sőt kézikönyvek, részletes tantervleírások is a természeti környezet megismerésének, megszerettetésének, a környezettudatos magatartás kialakításának szolgálatában, a hazai környezeti nevelés még mindig magán hordozza a poroszos iskolarendszer hagyományait.

A környezeti nevelés hazai gyakorlatát vizsgálva megfigyelhető, hogy a tanárok kedvelik az általános megfogalmazásokat, mind a környezeti nevelés célját, mind tartalmát, formáit tekintve. A környezeti nevelés tehát nem kötődik kellőképpen a helyi környezeti problémák és környezeti értékek megismertetéséhez, így nem készíthet fel a környezeti kérdésekkel kapcsolatos felelős döntéshozatalra.

A környezeti nevelés szervesen illeszkedik az iskolai életbe. Ugyanúgy vonatkoznak rá az iskola szabályai, mint más tevékenységekre. Ezt a tényt érdemesebb alaposan megvizsgálni. A környezeti nevelést ugyanis sokan tartják az iskolafejlesztés egyik motorjának. Ennek a felfogásnak azonban némiképpen ellentmond, hogy épp a minőségbiztosítással - mely folyamat jól használható a tervszerű iskolafejlesztésben - meglehetősen langyos, sőt inkább hűvös a kapcsolata. Az eddigi adatok szerint sok környezeti nevelési tevékenység egyáltalán nem rendelkezik minőségbiztosítással, vagy az iskolai minőségbiztosítástól független. A jelenség magyarázata valószínűleg abban keresendő, hogy a környezeti nevelési tevékenységek sokszor eltérnek a hagyományos pedagógiai tevékenységektől, melyekre a minőségbiztosítási rendszert kidolgozták, így nehezen illeszkednek a minőségbiztosítási modellekbe. Ha a környezeti nevelési programok valóban az iskolafejlesztés motorjává kívánnak válni, érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni az iskola hagyományos működésmódjai és a környezeti nevelési programok közötti híd felépítésére. E híd egyik tartópillére lehet a környezeti nevelés sajátosságait is figyelembe vevő minőségbiztosítási program, melyre szerencsére akad már példa.

Javasoljuk, hogy a környezeti nevelési fejlesztések a jövőben mindig pedagógiai rendszerfejlesztés részeként folyjanak. A környezeti tanulási tevékenység tartalmának, módszereinek és értékelési eljárásainak, valamint a folyamat hatékonyságát biztosító nevelői kompetenciák meghatározásának a tanulás eszközeivel együttes, rendszerszerű szerepe van. E rendszerből kiragadott elemek egyike sem fejleszthető a többi nélkül, mert a rendszer koherenciája sérül. A rendszer egy-két elemének fejlesztésének hatékonysága várhatóan alacsony. Segédanyagok fejlesztése önmagában nem változtat az iskolai gyakorlaton, ehhez szükségesek a segédanyaghoz kapcsolódó tantervi elemek, továbbképzések, értékelési javaslatok melyek segítik az adott fejlesztésnek az iskola életébe történő beágyazódását.

Javasoljuk, hogy a módosított közoktatási törvény által kötelezővé tett helyi környezeti nevelési programok elkészítéséhez minőségi kritériumok megalkotását és a programok környezeti nevelési szakemberek bevonásával történő megújításának elősegítését (1.2.1.1)

Javasoljuk, hogy azoknak a környezeti nevelési programoknak a kiemelt támogatását, melyek az iskolák és a helyi közösségek együttműködésben a helyi közösség fenntarthatóságát mozdítják elő. (1.2.1.2)

3. A felsőbb iskolafokok kevésbé veszik figyelembe az előző iskolafok környezeti nevelési tevékenységét.

E jelenség összefügg a magyar iskolarendszer tagoltságával és a pedagógiai értékelési kultúra hiányosságával. Az iskolarendszer tagoltságából adódóan a diákok a legkülönbébb életkorokban váltanak iskolát, így az iskolaváltással összefüggő nehézségek is szétaprózódnak. Az amúgy is szűkös szakmai kapacitások nem koncentrálhatnak egyfajta iskolaváltással járó problémák és feladatok feltárására. Mindehhez társul, hogy a magyar pedagógiai gyakorlatból szinte teljes mértékben hiányzik a környezeti neveléssel kapcsolatos diagnosztikus értékelés, így a környezeti nevelők szinte csak feltételezéseik, és nem az előző iskolafokozat által elért valódi eredmények alapján alakítják ki további munkájukat. A környezeti nevelés így a tanulók egy részénél légvárakat épít, hiszen nincsenek meg a feltételezett alapok, más részénél viszont feleslegesen ismételi meg dolgokat.

Javasoljuk környezeti nevelési minimumok megfogalmazását és elterjesztését az egyes évfolyamokra.

Javasoljuk környezeti nevelési diagnosztikai értékelési módszerek kidolgozását és elterjesztését.

4. A hagyományos tanórai keretben történő tanulásszervezés dominanciája rányomja bélyegét az iskolák környezeti nevelési tevékenységére.

A környezeti nevelés egyik fontos célja, hogy önállóan, mások igényeit és véleményét figyelembe véve, gondolkodni, cselekedni képes diákokat neveljen. Ennek ellenére a kutatási eredmények alapján a környezeti nevelési tevékenységek és a diákok közti kapcsolat erősen magán viseli a hagyományos pedagógusszerep-felfogás jellegzetességeit. A legtöbb esetben csak a tevékenységek megvalósításában kapnak szerepet a diákok, jóval kevesebbszer a tervezés és az értékelés során. A pedagógus eldönti, mit kell csinálni, és értékeli is, hogy mi hogyan történt, ki hogyan teljesített. A diákok legfeljebb a megvalósításban segíthetnek.

Másfelől azonban a környezeti nevelés iskolafejlesztő szerepére utal, hogy a diákönkormányzat gyakran szerepet kap a tervezésben, illetve az értékelésben. Az iskolai élet többi területén legtöbbször híre-hamva sincs a tanulók tervezésbe, értékelésbe történő bevonásának, így a környezeti nevelés példaértékű lehet egyéb pedagógiai tevékenységek számára is.

A szülőkkel való kapcsolattartásban - még a környezeti nevelés terén is - szinte teljes mértékben a hagyományos pedagógusszerep érvényesül, nem látszik a pedagógiai munkában a partnerek igényeinek figyelembe vétele. A szülők szinte soha nem szólhatnak bele a program alakulásába. Segíthetik a kész programok lebonyolítását, szponzorálhatják a környezeti nevelést, szállíthatják, kísérhetik gyermekeiket. Az iskola és a családok közt egyre mélyülő szakadék áthidalásának egyik módja lehetne a szülők aktívabb, kezdeményezőbb szerepvállalásának erősítése.

A legtöbb pedagógus szakmai elkötelezettségéből, lelkesedésből végzi környezeti nevelési tevékenységét. A szabályozó dokumentumok hatása ugyanis nem ér el a mindennapi pedagógiai gyakorlatig. A szakmai ellenőrzés nem érvényesíti kellően a környezeti nevelés szempontrendszerét, és nincs minden pedagógus számára könnyen elérhető szakmai segítség sem a környezeti nevelési feladatok megoldásához. Tehát gyakorlatilag senki nem kéri számon, és senki nem segíti a pedagógusok környezeti nevelési tevékenységét. Mindehhez hozzájárul, hogy a környezeti nevelés fejlesztését szolgáló anyagi erőforrások szűkösek.

Mindemellett fontos hangsúlyozni, a környezeti nevelés céljai szempontjából a magyar pedagógiai gyakorlatban leginkább használatos, módszerek (előadás, magyarázat) is hasznosak a környezeti nevelés számára. A probléma nem az, hogy ezeket alkalmazzák a

pedagógusok, hanem az, hogy gyakorlatilag csak ezeket. Olyan ez mintha egy asztalos csak fűrészeléssel szeretne asztalt készíteni.

Javasoljuk, hogy a megvalósult környezeti nevelési program (tanulási tartalom, módszer, taneszköz, értékelési eljárás, továbbképzés és egyéb) szakmai disszeminációjának, publikálásnak, helyi bemutatókon és szakmai rendezvényeken történő ismertetésének, szakmai népszerűsítésének, a helyi tudás és fejlesztési termékek továbbadásának támogatását.

Javasoljuk a helyi környezeti nevelési tanulás fejlesztések elektronikus, nyomtatott és egyéb módon (bemutatók, szakmai rendezvények, konferenciák stb) történő közreadásának, publikálásának pályázati úton történő támogatását.

Javasoljuk, hogy a környezeti nevelés és minőségbiztosítás összekapcsolásában élenjáró gyakorlati példák összegyűjtését és a tapasztalatok átadását a többi iskola részére. (2.1.6)

Ezért javasoljuk, hogy a pályázati rendszerekben jelenjen meg bírálati szempontként, hogy az adott programban mennyire szabályozottan működnek partnereként közre a tanulók, szülők a tervezéstől a megvalósításon át az értékelésig.

5. Nehéz előteremteni a magas színvonalú környezeti neveléshez szükséges forrásokat.

A pedagógusoktól nyert adatok alapján a hazai környezeti nevelés egyik legsúlyosabb gondja a forráshiány. A forráshiány végleges megszüntetése egy útjának a tervezett iskolai egészségfejlesztési normatívához kapcsolódó vagy ahhoz hasonló környezeti nevelési normatíva bevezetését lehetne. E normatíva biztosíthatná azt, hogy azok az iskolák, melyek vállalják környezeti nevelési kötelezettségeik magas szintű teljesítését, és vállalják, hogy a teljesítést külső szakértők bármikor ellenőrizhetik, automatikusan hozzájuthatnának a környezeti nevelés céljait szolgáló támogatáshoz. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a környezeti nevelési normatíva a közoktatási normatíva egy részének címkézésével, és a hozzá kapcsolódó ellenőrzési rendszer kiépítésével jöjjön létre.

A környezeti nevelés közoktatási normatíván túli anyagi segítségével Magyarországon kialakult kép meglehetősen egysíkú. A hazai környezeti nevelésben a pályázati forrásokon kívül szinte meg se jelenik más finanszírozási lehetőség. Az finanszírozási egyéb lehetőségek közül kiemelhető a szponzorok, az alapítványi pénzek és a személyi jövedelemadó 1%-a, mint olyan lehetőségek, melyek a társadalom saját forrásait mozgatják meg, vagyis segítenek az iskola és a társadalom kapcsolatfelvételében. Ezek sokkal rugalmasabb pénzeszközök, mint a pályázati pénzek. Az ilyen jellegű források környezeti nevelési célra történő mobilizálásához hathatós támogatásra lenne szükségük az iskoláknak, hiszen a forrásteremtés nem egyszerű feladat, magas szintű ismereteket, készségeket igényel. A nehéz munkát nem segíti elő, hogy a környezeti nevelést szakmailag elkötelezett pedagógusok végzik, minden egyéb külső motiváció nélkül. A magas szintű környezeti nevelési munkát folytató pedagógusok anyagai vagy egyéb elismerése ma még gyerekcipőben jár. Az anyagi elismerés sokszor ütközik a nivellált bérezéshez szokott pedagógustársadalom ellenérzéseibe és bürokratikus akadályokba.

Javasoljuk, felkészítő tréningek támogatását illetve és biztosítását (esetleg elektronikus úton, távoktatási rendszerben) az iskolák környezeti nevelése számára forrásteremtő munkához. Kapjanak az iskolák segítséget ahhoz, hogy kiaknázzák a civil társadalom számára

adott lehetőségeket. Az iskolai alapítvány működtetése, a támogatók és szponzorok felkutatása, a személyi jövedelemadó 1%-ának megszerzése olyan lehetőségek, melyek a társadalom saját forrásait mozgatják meg, miközben elősegítik az iskola és a társadalom kapcsolatfelvételében ugyanakkor sokkal rugalmasabb pénzeszközök, mint a meghatározott kerettel rendelkező pályázati támogatások.

Javasoljuk, olyan szakmai-erkölcsi elismerési rendszert (kitüntetések, díjak, elismerő oklevelek) létrehozását, mellyel lehetővé tenné, hogy a kiemelkedően eredményes munkát végző környezeti nevelők szakmai presztízsnövelő elismerésekben részesülhessenek. Ezáltal megvalósulhat az, hogy egyes pedagógusok a kiemelkedően eredményes és hatékony környezeti nevelési tevékenysége a pedagógusok egyéni életpálya építésének eszköze lehet.

Javasoljuk, hogy a közoktatási intézmények környezeti nevelési programok megvalósítására kiírt pályázatok minden esetben tartalmazzanak elkülönített keretet a többletmunkát végző pedagógusok javadalmazására.

Javasoljuk a környezeti nevelési céltámogatás, vagy normatíva bevezetését. Amennyiben a céltámogatás által keltett többletforrás-igény nem elégíthető ki a költségvetés forrásaiból, javasoljuk, hogy a jelenlegi közoktatási normatíva bizonyos hányadát (1-2 %) nyilvánítsák környezeti nevelési céltámogatásnak.

6. A környezeti nevelés tartalmi elemi fokozatosan megjelennek a tananyagban, de fenntarthatóság pedagógiája kiemelkedő fontosságú attitűd és viselkedésformálás feltételei nem alakulnak ki.

Jelenleg a közoktatás terén (NAT) már mind a bemeneti mint a kimeneti (érettségi) szabályozás elvárja a környezeti nevelési tartalmak megjelenését a közoktatásban. Ezt az igényt követik a környezeti nevelés terén megjelenő segédanyagok, taneszközök is. A felelős környezeti döntéshozatalhoz szükséges releváns ismeretek elsajátítása a környezeti nevelés sikerének kulcseleme. Véleményünk szerint e releváns ismeretek alapja az ökológiai műveltség, Fenntarthatóság, fenntartható fejlődés – úgy kielégíteni a jelen nemzedékek szükségleteit, hogy azzal nem csökkentjük a jövő nemzedék szükséglet-kielégítési esélyeit – csak úgy érhető el, ha az ökológiai folyamatok összes jellegzetességeit figyelembe véve alakítjuk át a társadalom és a természet kapcsolatát.

A jelenlegi körülmények között e gondolatnak az iskolai életében való érvényesítése vagyis az iskolai szintű környezeti nevelés fejlesztése, az iskolák környezettudatos működtetése igen nehéz feladat az iskolák számára. Az energia- és víztakarékosság kapcsán a fenntartóval (általában a helyi önkormányzattal), az egészséges étkeztetés kapcsán az étkeztetést végző céggel együtt kell környezettudatosságra törekedni. Jelenleg azonban mind az iskolafenntartók, mind a cégek prioritásai között ritkán szerepel a környezettudatosság.

Egy tanévben egy diák közel 2000 órát tölt az iskola épületében. Pedagógiai alaptétel, hogy a környezetnek nevelő ereje van. Nem környezettudatosan kialakított, működtetett iskolában hiába folyik magas szintű környezeti nevelési munka a két hatás kioltja egymást, sőt a gyerekekben ellenérzések alakulhatnak ki, látván, hogy az iskola vizet prédikál, de bort iszik.

A magyar iskolaépületek állapota lehangelő. A környezeti nevelés szempontjából ez több szempontból is káros. Egyfelől az iskolák környezetterhelése feleslegesen nagy, és ez tekintve, hogy több mint ötezer iskolaépület működik az országban, országos szinten sem elhanyagolható felesleges erőforrás-pazarlást és környezetszennyezést okoz. Másfelől így módon az iskolák működése nem mutat követendő példát a diákok, és így rajtuk keresztül

szüleik számára. Hovatovább ott tartunk, hogy egy átlagos háztartás színvonalasabban és környezettudatosabban van felszerelve, mint egy iskola.

Ezen túl e területen tetten érhető, hogy akadályozza a hatályos jog a környezeti nevelés céljainak elérését. Az iskolák legnagyobb hányadát kitevő nem önálló gazdálkodású intézmények esetében nincs mód arra, hogy a költségvetés energiára, vízre szánt részéből a megtakarítást átcsoportosítsák egyéb, például környezeti nevelési célokra. ezért a rendszer nem ösztönöz takarékosagra. A megtakarított pénzből egy fillért sem látnak az iskolák, a teljes megtakarítás a fenntartó, általában az önkormányzat haszna. Környezetbarát anyagok beszerzésével még viszonylag kevés iskolában próbálkoznak sokszor nem is tudják, hogy mi környezetbarát.

Mindezen objektív nehézségeken kívül a környezettudatos életvitel kialakítását úgy tűnik szubjektív elemek is hátráltatják. Több jel utal arra, hogy az általános és középiskolás diákok esetében már sem pedagógusok, sem a szülők nem kezelik a környezeti nevelés kérdéskörét kiemelt célként. Így az érintettek hallgatólagos beleegyezésével az iskola környezeti nevelési tevékenysége megreked a központi elvárások formai teljesítésének szintjén.

Javasoljuk olyan programok kidolgozását és továbbképzések kiadványok, szakmai bemutatók, konferenciák általi terjesztését, melyekben az iskola környezettudatos működtetése a fenntartóval, cégekkel való partneri együttműködésben valósul meg. (1.2.1.4, 2.2.1.2, 2.3.4, 3.2.1, 4.2)

Javasoljuk a helyi környezeti értékekre, problémákra aktívan reflektáló környezeti nevelési tevékenységek támogatását.

Javasoljuk a környezeti nevelési szempontok érvényesítését az iskolafelújítási programokban.

Javasoljuk a környezetkímélő iskolaműködtetést szolgáló segédanyagok készítését és hozzájuk tartozó továbbképzések, egyéb disszeminációs csatornák kidolgozását.

Javasoljuk, egy környezeti nevelést segítő országos információs hálózat létrehozását és működtetését (4.2.1, 4.2.2, 2.2.3, 2.1.2)

9. Minél fiatalabb egy korosztály, annál kidolgozottabb, fejlettebb módszertani repertoár áll a rendelkezésükre és így annál sikeresebbnek élik meg a pedagógusok a környezeti nevelési tevékenységüket.

A magyar környezeti nevelés nevelő körökben általánosan elfogadott nézet, hogy a fiatalabb korosztályok környezeti nevelése sokkal eredményesebb. E jelenség mögött legtöbbször az életkori sajátosságok változásait tételezik okként. Vagyis elfogadott nézet, hogy az idősebb diákok kevésbé fogékonyak a környezeti nevelés módszereire. Ez az érvelés azonban pontosításra szorul. Hazai és külföldi sikeres példák bizonyítják, lehetséges olyan környezeti nevelési módszereket alkalmazni, melyekre fogékonyak az idősebb diákok is. Ezek a módszerek (társadalmi problémák feltárása, önálló projektmunkák) azonban még mindig kevésbé elterjedtek a hazai környezeti nevelésben. E helyzet konzerválásához hozzájárul az a mód ahogy a pedagógusok használják a továbbképzéseket. Általános tapasztalat, hogy a környezeti nevelési továbbképzéseket a fiatalabb korosztályokkal foglalkozó pedagógusok nagyobb mértékben látogatják. A továbbképzésekkel kapcsolatos kutatások rávilágítottak arra a tendenciára is, hogy a pedagógusok leginkább azért látogatják a továbbképzéseket, hogy a már használt módszereiket továbbfejlesszék, megerősítést nyerjenek a tekintetben, hogy a használt módszereik megfelelőek. Kevés pedagógus megy azért továbbképzésre, hogy módszertani kultúráját megújítsa.

Javasoljuk a középiskolákban tanító pedagógusok környezeti nevelési továbbképzéseinek kiemelt támogatását.

Javasoljuk az idősebb diákok (serdülők és felnőttek) számára készített környezeti nevelés programok fejlesztésének kiemelt támogatását

Javasoljuk a pedagógus továbbképzési rendszerbe kötelező elemként beépíteni a környezeti nevelési szempontok érvényesítését.

10. A környezeti nevelési tevékenységek a hátrányos helyzetű diákok nevelésében kezdenek teret hódítani.

A környezeti nevelési tevékenységek fontos elemei az esélyegyenlőtlenségek megszüntetésének. A környezeti nevelés terén gyakori, a hagyományos óraszervezéstől eltérő tanulási formák sok lehetőséget adnak azon diákok érvényesülésére, fejlődésére is, akiket a hagyományos tanórai keretekben nem vagy csak kevéssé sikerül aktivizálni, fejleszteni. A környezeti nevelés módszertani kínálatában fellelhetőek a sajátos nevelési igényű tanulók érdekeinek megfelelő módszerek is. A környezeti nevelés széles módszertani választéka garancia arra, hogy a környezeti nevelés keretein belül megoldható a diákokkal való differenciált foglalkozás, egyénre szabott pedagógia módszerek alkalmazása.

A környezeti nevelés tartalmi területei közé tartozik a helyi szociológiai tudatosság kialakítása is. Fontos, hogy a diákok ismerjék településük társadalmi összetételét, és tudatosodjon bennük, hogy a szociológiai kategóriák (hátrányos helyzet, szegénység) nem eleve elrendelt adottságai az embereknek, hanem olyan létállapotok, melyek megváltozhatnak. A szociológiai tudatosság kialakítása ugyanakkor az egyik, ha nem a legérzékenyebb területe a pedagógiának, mivel amennyiben nem kellő körültekintéssel folyik, felszínre hozhat lappangó előítéleteket, kellemetlen, sőt megalázó helyzeteket idézhet elő egyes diákok számára.

A környezeti nevelés harmadik lehetősége a hátrányos helyzetű diákok esélyhátrányának csökkentésére a pozitív életcélok bemutatása. Olyan a helyi erőforrásokra és lehetőségekre támaszkodó életpálya modelleket (pl.: biogazdaság, ökoturizmus), mutathat be a diákoknak, melyek segíthetnek hátrányos helyzetükből való kiemelkedésükben.

Javasoljuk kutatások, fejlesztések végzését a környezeti nevelés és az esélyegyenlőség megteremtését célzó pedagógiai területek összekapcsolása terén.

Javasoljuk a hátrányos helyzetű diákok körében végzett környezeti nevelés tevékenységek fokozott támogatását. (2.1.3)

Szakképzés

1. A környezeti nevelés, a környezetvédelem szempontjainak megjelenítése erősödik a nem környezeti szakképzésben.

Az iskolarendszerű szakképzés területének kettős (közoktatási és szakképzési) szabályozottságából adódóan a szakképzés területén megjelenő általános környezeti nevelési munkáért a közoktatási szabályozás a felelős. E körülmény, továbbá a környezeti nevelés számára rendelkezésre álló források szűkössége, és a szakképzési rendszer nagyfokú tagoltsága azt eredményezi, hogy a szakképzés területén a még nehezebb érvényesíteni a

környezeti nevelési szempontokat, mint a közoktatás területén. Egyfelől a közoktatás számára kidolgozott fejlesztések egy az egyben nem használhatók és egyszeri adaptálásuk sem lehetséges, hiszen szakmacsoportonként, szakképzési intézménytípusonként más és más programra van szükség. Mindezeket a szükségszerűséget a szakképzésen belüli környezeti neveléssel foglalkozó szakemberek felismerték, és ezért ma már elérhetőek környezeti nevelési taneszközök a különféle szakképzési területek számára. Mivel így az egyfajta segítséggel megcélzott intézmények száma viszonylag kicsi (közlekedési szakiskolák pl) az anyagok disszeminációja könnyebben megoldható.

A szakképzésben a környezeti témakörök nem csak horizontális elemként jelennek meg, hanem önálló tantárgyként is a környezetvédelmi alapismeretek válaszható érettségi tárgyává vált a szakközépiskolákban.

Mindezen fejlemények nagyon frissek a szakképzés területén, jelenleg folyik e fejlesztések gyakorlatba ültetése. A szakképző iskolák iskolarendszeren belüli gyenge pozíciói miatt e feladat hatalmas kihívást jelent. Olyan iskoláktól várunk el ugyanis előremutató fejlesztéseket, melyek sokszor a fennmaradásukért, a közismereti tárgyak tekintetében a minimális követelmények (szaktanári ellátottság pl.) teljesítéséért küzdenek.

Javasoljuk, hogy a közoktatási környezeti nevelés fejlesztések mindegyikénél kerüljön kialakításra a szakképzés különféle formáira adaptált változat. (1.2.1.1)

Javasoljuk, hogy a szakképzésben tanító pedagógusok környezeti nevelési továbbképzéseinek támogatását. (1.4.2.3.) (1.4.2.3)

2. A környezeti szakképzés mind mennyiségileg mind minőségileg folyamatosan fejlődik, ám e területek kapcsolata a környezeti nevelés főáramával gyenge.

A szakképzés az a pont iskolarendszerben ahol a környezeti nevelés már semmilyen körülmények között nem valósulhat meg csak horizontális elemként. Egyre több a környezetvédelemmel kapcsolatos szakmai feladat jelenik meg, és ehhez alkalmazkodva 2002/2003-ban már negyven iskolában folytattak környezetvédelmi szakképzést. Azonban már e szakképzések esetében is elmondható, ami a felsőfokú környezeti képzésekre is igaz hogy a környezetvédelem technikai, tudományos oldalára fókuszálnak. Kevésbé készíti fel diákjait arra, hogy ne csak a környezetvédelmi tevékenységek, hanem a környezeti nevelési tevékenységek részeseivé is váljanak. Fontos lenne, hogy a diákok megismerkedjenek a környezetvédelmi eredmények és lehetőségek kommunikálásának eszköztárával, bepillantást nyerjenek a környezeti problémák társadalmi hátterébe, annak érdekében, hogy az iskolából kikerülve ne csak szakszerűen de társadalmilag is hatékonyan tudják képviselni a környezetvédelem ügyét.

Javasoljuk a környezeti szakképzések terén a kommunikációs készségek, társadalmi aspektusok megismerését szolgáló programok, modulok kidolgozását és rendszerbe illesztését.

3. A szakképzés és a helyi közösségek munkájának összekapcsolása a környezeti nevelés terén jelenleg felbukkanó tendencia, e területen a lehetőségek nagyrészt kiaknázatlanok.

A szakképzés alapvetően a nemzetgazdaság, a nagy cégek igényeit igyekszik kielégíteni, így kapcsolata a helyi közösségekkel általában – hasonlóan egyébként más

iskolatípusokhoz – gyenge. A környezeti nevelés azonban rengeteg olyan lehetőséget kínál a szakképzés terén, melyben a helyi közösség és a szakképző intézmény érdekei találkoznak. A szakképzés alapvető működés módja a szakmai gyakorlat. E szakmai gyakorlatot nem mindig lehetséges egy cég keretein belül megvalósítani. A helyi közösségeknek azonban mindig vannak olyan igényei melyeket a szakmai gyakorlatok során a szakképző iskolák segíthetnek kielégíteni. Az asztalostanulók például szakmai gyakorlatként készíthetnek játszótereket, madáretetőket a település számára. Ebben az együttműködésben mindkét fél jól jár. A helyi közösség, helyi erőforrásokból olcsóbban megvalósíthatja elképzeléseit, az iskola számára referenciamunkát jelent, a diákok pedig a helyi közösség által megbecsült munkát végezhetnek, mely hozzájárul önbeszülésük növeléséhez.

Javasoljuk a helyi közösségek a szakképző intézmények együttműködésének segítését, ezzel kapcsolatos útmutatások kiadását, a témának a szakképzési tantervekben való megjelenítését.

Felsőoktatás

1. Egyenlőtlen a környezeti szempontok megjelenése a különféle szakcsoportokban.

A felsőoktatási intézmények autonómiája és a magyar környezeti nevelés természettudományokhoz való rögzítettsége következtében igen egyenlőtlen a környezeti szempontok megjelenése a különféle nem kimondottan környezeti szakcsoportokban. Vannak olyan területek, ahol környezeti kérdésekkel az alapképzés részeként kötelezően minden hallgató foglalkozik (műszaki és agrár képzések nagy része) más területeken viszont csak nyomokban és fakultatív jelleggel lelhetőek fel környezeti elemek (pl: jogász és bölcsészképzés)

Javasoljuk, hogy minden szakcsoportra dolgozzanak ki környezeti témákkal foglalkozó tantárgyakat, melyek használják a környezeti nevelés módszertanát. Legyenek e tantárgyak a kötelezően választható tantárgyak között minden felsőoktatási képzésben (1.2.1.3)

2. A felsőfokú környezeti képzések expanziója és fejlődése figyelhető meg, de ezek kevésbé kapcsolódnak környezeti nevelési tevékenységekhez.

A felsőoktatás területén is megfigyelhető a környezeti képzések expanziója, hasonlóan a szakképzéshez, és e területen is hasonló megállapítások is tehetők:

A környezeti képzések a környezetvédelem technikai, tudományos oldalára fókuszálnak. Kevésbé készítik fel a hallgatókat arra, hogy ne csak a környezetvédelmi tevékenységek, hanem a környezeti nevelési tevékenységek részeseivé is váljanak. Fontos lenne, hogy a hallgatók részt vegyenek a környezetvédelmi eredmények és lehetőségek kommunikálásában, bekapcsolódjanak környezeti problémák társadalmi megoldási folyamatiban, annak érdekében, hogy a felsőoktatásból kikerülve ne csak szakszerűen de társadalmilag is hatékonyan tudják képviselni a környezetvédelem ügyét.

Javasoljuk a környezeti képzések terén a kommunikációs készségek, társadalmi aspektusok megismerését szolgáló programok, modulok kidolgozását és rendszerbe illesztését.

3. A pedagógusképzés nem vagy alig alkalmazkodik a közoktatásban felmerülő igényekhez.

A felsőoktatásban önálló tanárszakokon (környezetvédelem, környezettan) képzik a környezeti neveléssel foglalkozó szakembereket. Ugyanakkor mindössze néhány magas színvonalú környezeti nevelés kurzus van, de nincs és nem is volt kötelező jellegű környezeti nevelés az általános tanárképzésben. Vagyis jelenleg olyan tanároknak kell(ene) környezeti nevelési munkát is végezniük, akiket gyakorlatilag soha senki nem készített fel erre a feladatra.

A tudomány- és ismeretcentrikus felsőoktatásból és tanárképzésből kikerülő tanárok külön felkészítés nélkül a környezeti nevelés terén is ugyanúgy dolgoznak, ahogy általában végzik pedagógiai munkájukat. Vagyis általános tudást, ismereteket közvetítenek. A magyar iskolákban még ma is él a tudás szentségének szelleme. A magyar iskolarendszer túlzott tudáscentrikusságára a környezeti neveléssel kapcsolatban nemzetközi vizsgálatok is felhívták a figyelmet. A jelenlegi oktatáspolitikai kezdeményezések erőteljes lépéseket tesznek a tudásközpontú iskola felől a cselekvés- kompetencia központú iskola irányába.

A közoktatás – a fenntarthatóság pedagógiája szempontjából - kívánatos átalakulása elképzelhetetlen a tanárképzés hasonló szellemű reformja nélkül. Fontosnak tartjuk, hogy minden tanár szakos hallgató lehetőséget kapjon a fenntarthatóság pedagógiájával kapcsolatos tárgyak felvételére, s hogy ezek keretében a gyakorlati pedagógiai munka során hasznosítható ismereteket, módszereket és készségeket sajátíthassanak el. A pedagógus szakmai ismeretek részeként a tanárjelölteknek el kell sajátítaniuk az önértékelés, önfejlesztés módszereit is. A fenntarthatóság pedagógiája csak folytonosan megújuló, saját előfeltevéseire is reflektáló pedagógia lehet.

Javasoljuk, hogy a pedagógusképzés folyamatban lévő reformjában jussanak érvényre a környezeti nevelési szempontjai. (1.2.12)

Javasoljuk, hogy minden pedagógusképzésben legyen elérhető a szaknak megfelelő specifikus környezeti nevelési tantárgy.

Javasoljuk, hogy az általános pedagógusképzésbe, a képesítési követelményekbe épüljenek be a környezeti nevelés – és egyéb pedagógiai területek - terén használt és terjedőben lévő módszerek: projekt módszer, erdei iskola, terepi foglalkozások

4. A felsőoktatási intézmények irányításában terjednek a fenntarthatóság pedagógiájának szempontjai.

A felsőoktatási intézmények több tízezer ember munkahelyét jelentik országosan. Környezettudatos működtetésük ezért környezetvédelmi szempontból is nagyon fontos. E fontosságot meghatározza, hogy az egyetemek környezettudatos működése a közeljövő vezető rétegének is példát mutat, hiszen a társadalmi elit utánpótlását adó hallgatók (is) a felsőoktatásban tanulnak. Ezért többszörösen öröndetes, hogy a több egyetem csatlakozott a Copernicus hálózathoz, és hogy a hálózat munkája kormányzati támogatást élvez.

Javasoljuk az egyetemek menedzselési szempontjai közé beépíteni a környezettudatosság szempontjait.

Javasoljuk, a környezettudatos működtetés és az oktatómunka összekapcsolását. A hallgatóknak legyen minél több alkalmuk szakjuknak megfelelően specifikus információkhoz jutniuk az intézmény környezettudatos működtetése terén elért eredményeikről, és legyen lehetőségük bekapcsolódni az e téren folyó fejlesztőmunkába.

Felnőttképzés:

1.A felnőttképzés nem használja ki a sajátosságaiból adódó lehetőségeit a környezeti nevelés terén.

A felnőttoktatás pedagógiai módszerei gyakorlatilag nem változtak a 1980-as évek óta. Ennek megfelelően a felnőttoktatásban folyó környezeti nevelési munka esetleges. Mindez annak ellenére, így van, hogy az iskolarendszerű felsőoktatásban már a tanterv szintjén is önálló tantárgyként jelenik meg a környezeti nevelés, így jelentőségét a döntéshozói szint messzemenőig elismeri. Azonban a felnőttképzés általános nehézségei között nincsenek meg a színvonalas környezeti nevelés feltételei. Ez azért különösen súlyos probléma, mert az iskolarendszerű felnőttoktatás és a környezeti nevelés együttműködése kölcsönösen előnyös lenne.

A környezeti nevelést elősegítő valós környezeti, társadalmi problémákkal való foglalkozás erősíti a felnőttoktatásban tanulók önbizalmát. A környezeti nevelés témakörei mind olyanok, amelyekben az iskolarendszerű felnőttoktatásban általában résztvevő fiatal felnőttek mind jogi, mind pszichológiai szempontból cselekvőképesek, vagyis önbizalmat adhat számukra, hogy olyan dolgokkal foglalkoznak, melyekben maguk is tudnak tenni valamit. Mindezzel a való életben felhasználható releváns tudásuk gyarapszik, készségeik fejlődnek.

Az iskolarendszerű felnőttoktatásban tanulók általában az önálló élet, saját háztartás kialakításának kezdetén vagy közvetlenül előtte kerülnek ebbe az iskolatípusba. Vagyis egy olyan életszakaszban, amely különösen kedvez a fenntarthatóság pedagógiai elvei gyakorlati megvalósításának. A felnőtt kor küszöbén álló fiatalok környezeti attitűdjei még viszonylag rugalmasak, nem merevítik be évtizedek alatt rögzült életvezetési szokások. A környezeti nevelés számára mindez kiemelkedő fontosságúvá teszi az iskolarendszerű felnőttoktatást.

Javasoljuk környezeti nevelés modulok, programok kidolgozását és elterjesztését a felnőttképzésekben (1.2.2.2)

Javasoljuk speciális felnőttoktatási környezeti nevelési pedagógus képzések kidolgozását és elérhetővé tételét az e területen dolgozó pedagógusok számára.

2. A felnőttképzésben a környezeti képzések expanziója figyelhető meg, de ezek a képzések nem kapcsolódnak a környezeti nevelés főáramához

A felnőttoktatás területén is megfigyelhető a környezeti képzések expanziója, hasonlóan a szakképzéshez, és a felsőoktatáshoz. E területen is hasonló megállapítások is tehetők:

A környezeti képzések a környezetvédelem technikai, tudományos, jogi oldalára fókuszálnak. Kevésbé készítik fel a hallgatókat arra, hogy ne csak a környezetvédelmi tevékenységek, hanem a környezeti nevelési tevékenységek részeseivé is váljanak. Fontos lenne, hogy a hallgatók részt vegyenek a környezetvédelmi eredmények és lehetőségek kommunikálásában, bekapcsolódjanak környezeti problémák társadalmi megoldási folyamatiban, annak érdekében, hogy a felsőoktatásból kikerülve ne csak szakszerűen de társadalmilag is hatékonyan tudják képviselni a környezetvédelem ügyét.

Javasoljuk a környezeti képzések terén a kommunikációs készségek, társadalmi aspektusok megismerését szolgáló programok, modulok kidolgozását és rendszerbe illesztését.

3. A pedagógus továbbképzések terén a környezeti nevelés képzések lassú terjedése figyelhető, meg de a képzések kevésbé követik a környezeti nevelés új eredményeit.

Az akkreditált pedagógus továbbképzések között már jelenleg is több mint száz környezeti nevelési tematikájú található, és folyamatosan akkreditálnak újabb képzéseket. A környezeti nevelők leginkább e forrásból merítik módszertani kultúrájukat, de hatásuk több okból is csak korlátozottan érvényesül: Kevesen látogatják őket, mert előnyösebb informatikai, nyelvi továbbképzésekre járni, egy iskolából ritkán jön össze kellő számú jelentkező, regionális szinten ritkán szervezik meg őket. A továbbképzések általában dolgozatírással zárulnak, a gyakorlati pedagógiai munkát nem változtatják meg. A pedagógusok körében kedvelt továbbképzési formák - pl. előadások, bemutató órák - rövidegük miatt be sem kerülhetnek az akkreditáció rendszerébe, legfeljebb egy nagyobb egység részeként. Ám ez esetben éppen közkeletességük két alappilléret, rövidegüket és rugalmasságukat veszítik el.

Javasoljuk, hogy minden akkreditált továbbképzés kötelezően tartalmazzon olyan elemet (vizsgatanítás, óralátogatás, gyakorlati konzultáció), mely garantálja, hogy a továbbképzés hatással lesz a hallgató gyakorlati munkájára. (1.2.2.1)

Javasoljuk, hogy a jelenleg az akkreditációs rendszeren kívül eső rövidebb, rugalmasabb továbbképzési formák (bemutató óra, előadás, konzultáció) támogatását.